

BOEKRESENSIES

J D Douglas, (ed), *New 20th-Century Encyclopedia of Religious Knowledge*, Second Edition, Baker Book House, Grand Rapids, Michigan 1991, 896pp. Prys onbekend.

Hierdie ensiklopedie volg die formaat van die Schaff-Herzog Encyclopedia (1886) en die Twentieth Century Encyclopedia of Religious Knowledge (1955). Baie van die artikels in die 1955 uitgawe is hersien, die bibliografieë is bygewerk en heelwat nuwe artikels is bygevoeg om by te hou by eietydse vraagstukke. Die skopus is beperk tot die twintigste eeu en gebeure voor die twintigste eeu is slegs behandel waar dit nodig was om die twintigste eeuse gebeure te verduidelik.

Die boek bevat by die 2100 artikels en bestaan uit biografieë van ontslapenes, maar ook van nog lewendes. Daar is ook inskrywings landsgewys en van liggame en gebeurtenisse van belang. Alle moderne verskynsels kom voor, byvoorbeeld Aids en New Age. Nederlanders soos Berkouwer, kardinaal De Jong en Schillibeeckx kom ook voor. Die artikel oor Apartheid eindig voor die gebeure van Februarie 1990.

Die artikels is kort en probeer feitelike informasie deurgee. Ek mis wel persone soos Jean Daniélou, R Seeberg, die patristikus J Quasten, en daar is ook geen artikel oor die Reformed Ecumenical Synod nie. Uiteraard kan nie almal tevrede gestel word nie! Onder die medewerkers kom die meeste van die bekende en erkende kundiges se name voor. Sover ek kon sien is daar net twee medewerkers uit Suid-Afrika naamlik Dudley Foord (Church of England) en Stephen Hayes (Unisa).

Dit is 'n baie mooi en nuttige boek om op die rak te hê, en die nuwe bibliografieë by baie artikels is 'n goeie beginpunt vir verdere navorsing.

C F A Borchardt

L D Guthrie, *New Testament Introduction*, Apollos, Leicester 1990 (4th edition - revised), 1161pp. Prys onbekend.

Die inleiding van Guthrie is reeds so bekend dat dit nie hier breed bespreek hoef te word nie. 'n Hele generasie teologiese studente wat vandag in die bediening staan, en talle Bybelkundestudente het Guthrie immers as't ware as stapelvoedsel gehad. Nietemin moet vermeld word dat hierdie uitgawe teenoor die vorige hersiene een (1970) in 'n mate bygewerk is: die literatuurverwysings is verder op datum gebring, nuwe probleemvelde word aangesny en op sekere plekke is die teks herskryf. Ten spyte van alles het Guthrie sy basiese karakter behou. Die boek bly 'n breë *omnibus* van insigte oor die Nuwe-Testamentiese inleiding. Kritiese insigte word vermeld en bespreek, maar deurgaans word behoudende keuses gemaak.

Guthrie se werk bevat 'n wydlopendheid wat veel geduld van sy lesers vra. Hy kom nie gou by sy punt nie. Sy werk kom die skerpte en helderheid van byvoorbeeld Kümmel kort. Daarom is hy moeilik om te bestudeer en te onthou. Wie die nodige volharding het, sal hom egter steeds nuttig kan gebruik, al is hy nie altyd genoeg op datum met die jongste standpunte nie.

A B du Toit

E Linnemann, *Historical Criticism of the Bible. Methodology or Ideology?* (Vertaal deur Robert W Yarbrough), Baker Book House, Grand Rapids 1990, 169pp. Prys onbekend.

Om die boek sowel as die resensie na behore te kan verstaan, moet daar eers iets oor Eta Linnemann gesê word. As student van Rudolf Bultmann en Ernst Fuchs is sy na haar studie as professor te Marburg aangestel. Veral haar werk oor die gelykenisse het aan haar bekendheid besorg, terwyl sy ook 'n interessante boek oor die lydensgeskiedenis geskryf het. In die boeke en in van haar artikels onderskei sy haarself as 'n bekwame beoefenaar van die histories-kritiese metode.

Nou stel ek haar self eers aan die woord: "Whatever of these writings (verwysende na haar eie boeke en artikels) I had in my possession I threw into the trash with my own hands in 1978. I ask you (die leser) sincerely to do the same thing with any of them you may have on your own bookshelf".

Wie van hierdie radikale optrede en versoek van Linnemann lees, sal onmiddellik besef dat daar iets radikaals in haar lewe gebeur het. Weer eens in haar eie woorde: "By God's grace and love I entrusted my life to Jesus. He immediately took my life into his saving grasp and began to transform it radically... About a month after entrusting my life to Jesus, God convinced me that his promises are a reality... Suddenly it was clear to me that my teaching (binne die histories-kritiese paradigma) was a case of the blind leading the blind. I repented for the way I had misled my students. About a month after this... I found myself faced with a momentous decision. Would I continue to control the Bible by my intellect, or would I allow my thinking to be transformed by the Holy Spirit? John 3:16 shed light on this decision... Faith can rest on God's binding promise; speculative theological principles are of merely academic interest... That is why I say "No!" to historical-critical theology".

Voortvloeiend uit hierdie eksistensiële gebeure in Linnemann se lewe het sy die boek ter bespreking dan ook geskryf. Soos uit die aanhaling hierbo blyk, ervaar Linnemann 'n botsing tussen arbeid waarin die menslike intellek 'n dominante rol speel en die gelowige aanvaarding van die belofte en Woord van God. Heel deeglik beredeneer sy dan ook die wyse waarop die moderne universiteitsstelsel uit 'n anti-Christelike bodem gegroei het. Deur die aanvaarding van die intellek as die voorvereiste en kriterium vir die korrekte beoefening van die "wetenskap" is die gelowige aanvaarding van dit wat God in sy Woord sê en belofte ter altaar gelê. Die ironiese konsekwensie volgens haar is dat die teoloog as "wetenskaplike" uiteindelik van die standpunt moet uitgaan dat God nie "bestaan" nie ten einde effektief teologie "wetenskaplik" te kan beoefen.

Linnemann se betoeg bestaan uit twee dele, getitel: "Christianity and the modern university" en "God's Word and historical-critical theology". In die eerste gedeelte gaan dit om die evolusie van die universiteitsstelsel. Die wyse waarop die rede en intellek die "god" van die wetenskap word, word telkens beklemtoon. In die tweede gedeelte word daar aandag gegee aan die histories-kritiese benadering tot die bestudering van die Skrif. Die rol van geloof en die sogenaamde "evangelical theology" word daarmee gekontrasteer. Linnemann stel uiteindelik 'n absolute breuk voor tussen die "evangeliese teologie" en die sogenaamde histories-kritiese of "wetenskaplike" bestudering van die Skrif. Om as "wetenskaplik" te kwalifiseer,

moet 'n mens volgens die reëls van die "wetenskap" speel en dit laat die klem te veel op die mens met sy eie eer val, in plaas van op die eer van God.

As kenner van wat die histories-kritiese benadering doen, is Linnemann se kritiek natuurlik op die werklike swak punte van die benadering gefokus. Die voorveronderstellings, hipotetiese aard en tentatieweit van die konklusies word blootgelê en gekritiseer. Tog is ek van mening dat Linnemann te eensydig met die historiese kritiek omgaan en daarmee saam dit ook te hoog aanslaan as die enigste wyse van "wetenskaplike arbeid". Metodologies het daar op die gebied van die Nuwe Testament baie gebeur sedert die Bultmanniaanse hoogbloeï van die histories-kritiese metode. Die literêre benaderings, asook die toenemende belangstelling in die sosiologiese dinamika van die eerste gemeentes, is nie minder "wetenskaplik" as wat die histories-kritiese benadering is nie. Tog sou Linnemann hierdie pogings om die Skrif beter te verstaan, nie in alle gevalle van dieselfde byna demoniese rasionaliteit kon beskuldig nie. Hierdie arbeid hoef ook nie noodwendig in direkte stryd met die geloof van die wetenskaplike te staan nie. Die negatieweit van Linnemann teenoor sekere vorms van wetenskaplike werk, die soeke na eie eer deur wetenskaplikes, ensovoorts, is sekerlik in baie gevalle in Duitsland (en ook in Suid-Afrika) geregtig, maar kan nie - soos sy dit wil - op alle wetenskaplikes kategorieë van toepassing gemaak word nie. Hierdie oordrewe eensydige veralgemenings hinder beslis in die boek.

Linnemann verteenwoordig nou die teenoorgestelde pool in die hantering van die Skrif. Haar fundamentalistiese interpretasies van die vele aanhalings uit die Skrif laat 'n mens wonder of sy die gevare wat in dié tipe skrifhantering skuil, vergeet het. Haar erns en bereidheid tot gelowige aanvaarding van wat God aan die mens wil deurgee moet gerespekteer word (en ag ek terloops ook as baie belangrik), maar gesonde kommunikatiewe insigte wat verantwoordelike eksegese ten grondslag lê, behoort nie so maklik oorboord gegooi te word nie.

Hoe dit ookal sy, hierdie is 'n boek wat 'n uitdaging stel aan elke leser. Die probleem punte wat Linnemann aanroer rakende die histories-kritiese benadering, asook die hele problematiek rondom elke wetenskaplike se voorveronderstellings en vertrek punte, sorg vir interessante en stimulerende leesstof. As teoloë behoort ons ook die hoofpunt wat myns insiens in die boek gemaak word ernstig te neem, naamlik dat die mens wat met die Bybel besig is, dit alleen kan doen in selfoorgegewe afhanklikheid en tot eer van God.

Graag beveel ek die boek aan vir lesers wat van stimulerende leesstof hou - veral rakende die spanning tussen geloof en "wetenskap".

J G van der Watt

W J Larkin, *Culture and Biblical hermeneutics: Interpreting and applying the authoritative Word in a relativistic age*, Baker Book House, Michigan 1988, 401pp. Prys onbekend.

Die boek laat 'n mens met 'n gevoel van ambivalensie. Dit is goed geskryf en goed nagevors. Maar 'n mens ontkom nie aan die feit dat die vrae wat die skrywer vra en die antwoorde wat hy soek, dié is wat twintig tot dertig jaar gelede hier by ons die gemoedere besig gehou het nie.

Na 'n historiese oorsig wat die opkoms van die relativisme skets en die wortels van die huidige debat oor die hermeneutiek navors, met in gedagte die vraag hoe dit alles die kwessie van Skrifgesag raak, word drie hoofstukke aan die verhouding hermeneutiek en kultuur gewy. Eers word aandag aan die "nonevangeli-cal" en dan aan die "evangelical perspective" gewy, gevolg deur wat genoem word die "missiological approach". Afsluitend word gepoog om in twee hoofstukke 'n Bybelse teologie van hermeneutiek en kultuur, asook 'n aantal hermeneutiese riglyne te ontwikkel. Die skrywer ontkom nie aan die beheptheid met objektiwiteit as norm vir waarheid en die vergeefse idee dat die Bybel "inerrant" moet wees om as Woord van God te kan funksioneer nie.

'n Kritiese student sal baie uit die boek kan leer - aan baie feite en die bespreking van talryke belangrike vrae ontbreek dit nie. Maar vir wie hom intensief met die Skrifte besig hou, kan die antwoorde wat gesoek en gebied word nie bevredig nie - ook omdat dit nie klop met die empiries waarneembare feite oor en rondom die Bybel nie.

J H Roberts

C L Blomberg, *Interpreting the parables*, Apollos, Leicester 1990, 334pp. Prys £11.95.

Die stroom van ondersoeke na die gelykenisse vloei ononderbroke voort. Die gelykenisse is ambivalent: op die oog af en in werklikheid eenvoudige verhale wat 'n kind aanspreek; terselfdertyd geheimenisvol in talle opsigte. Ook wat ons eksegetiese insigte betref, bly daar nog steeds 'n tergende geheim wat hardnekkig weier om hom deur ons metodes te laat ontsluit en in ons kategorieë te laat vasvang.

Die werk van Blomberg val uiteen in twee hoofdele. Na 'n kort inleiding volg vier hoofstukke waarin die skrywer die stand van die diskussie rondom die gelykenisse bespreek. Alle benaderings vanaf die ou allegoriserende een tot by die heel jongstes van die strukturalisme, die post-strukturalisme, dekonstruksie en resepsiekritiek kom aan die orde. Die skrywer bespreek elkeen van hierdie benaderings kortliks in hulle toepassing op die gelykenisse en lig hulle plus- en negatiewe punte, soos hy dit sien, uit. Die tweede hoofdeel van sy werk bevat ook vier hoofstukke. Hy verdeel die gelykenisse in "simple three-point parables", "complex three-point parables" en "two-point & one-point parables", en behandel elk van hierdie groepe in 'n hoofstuk. Ten slotte kom 'n hoofstuk oor die teologie van die gelykenisse aan die orde.

Die eerste, meer teoretiese hoofdeel is na my mening die beste deel van die boek. Sy waarde lê veral in die verteenwoordigende oorsig oor die gelykenis-literatuur. In hierdie opsig is dit 'n ware goudmyn vir elkeen wat in die gelykenisnavorsing belangstel. 'n Massa bronne word byeengebring. Ook die oorsig oor die verskillende posisies is baie nuttig en kan dien om die teoloog, die predikant en die geïnteresseerde nie-vakman sinvol en sonder omhaal van woorde te oriënteer. Ongelukkig het die groot aantal posisies wat bespreek is, meegebring dat die behandeling baie kursories moes wees. Dit is egter veral jammer dat figure wat in die gelykenisnavorsing uitgetroon het en nog steeds belangrik is, soos byvoor-beeld Jülicher, nie meer toegespitste aandag gekry het nie. Om sy mistastinge af te

skiet is geen kuns nie. Die *saak* wat hy egter aan die orde gestel het, laat hom nie so maklik afskiet nie. Hoewel 'n mens met die meeste beoordelings kan saamstem, gaan die siftingsproses darem 'n bietjie te maklik. Die waarheid lê myns insiens veel meer verweef tussen verskillende posisies. Sy eie standpunt is dat die gelykenisse allegorieë is. Hy assosieer hom sterk met Klauck se standpunt. Die fout van die ou allegoriserende benadering van die kerkvaders is nie dat hulle die gelykenisse as allegorieë beskou het nie, maar dat hulle aan te veel trekke in die gelykenisse 'n meerwaarde gaan toeken het en dit dikwels anakronisties gedoen het.

Teenoor die jongste standpunte dat die gelykenisse eintlik as allegorieë beskou moet word, moet gevra word of bloot die teenwoordigheid van meerdere "stock symbols" 'n gelykenis alreeds tot allegorie (in die ou sin van die woord) maak. Afgesien van bepaalde probleme, toon Jesus se gelykenisse immers in wese 'n innerlike gerigtheid wat verskil van die gelykwaardig langs mekaar staande meerduidigheids-elemente van 'n allegorie, soos die een op die ouderdom in Prediker en op geestelike oorlogvoering in Efesiërs. Die teenwoordigheid van "stock symbols" weerspreek hierdie siening nie, omdat die bewuste kollokasie van samehorende standaard metafore nog geensins 'n allegorie hoef te impliseer nie. Ook die plasing van alle uitgebreide metaforiese spreke onder die term "allegorie" los die probleem nie op nie, maar verskuif dit hoogstens. Ten spyte van alle mistastings het Jülicher, Dodd en andere tog 'n waarheid ingesien wat in wese geldig bly, al moet dit sterk, selfs drasties, genuanseer word.

Ook Blomberg se tweede hoofstandpunt dat die gelykenisse *in toto* outentiek is in die sin dat hulle bewoording, insluitende die inleidings, afsluitings en aforistiese veralgemenings, die *ipsissima vox Jesu* weerspieël (p 166), is onoortuigend. Al bespreek hy die Form- en Redaktionsgeschiede, het hulle klaarblyklik grootliks by hom verbygegaan.

Die swak punt in Blomberg se eie benadering tree egter die duidelikste na vore in sy tweede hoofdeel waar hy die hooflesse (*sic!*) van die onderskeie gelykenisse aan die orde stel. Ily bou sy siening dat die gelykenisse allegorieë is, sodanig uit dat elke "main character" 'n "main point" verteenwoordig. Gevolglik val byvoorbeeld die gelykenis wat tradisioneel bekend staan as die een van die "verlore seun", uiteen in drie naas mekaar staande "lesse": die eerste sentreer rondom die jongste seun, die tweede rondom die vader en die derde rondom die oudste seun. Hiermee is die Lukaanse konteks (Luk 15:1-3) en die samebinding rondom die figuur van die liefhebbende vader volledig geignoreer.

Al besef 'n mens dat ons almal nog veel insig rondom die gelykenisse kortkom, só kan dit in elk geval nie. Met hierdie insig verval egter ook Blomberg se spesifieke verdeling van die gelykenisse.

Na dit alles gesê is, moet egter beklemtoon word dat hierdie boek 'n skat aan waardevolle inligting en insigte bevat en, mits krities gelees, inderdaad nuttig gebruik kan word. Dit is egter bitter jammer dat die tweede hoofdeel, wat soveel vir ons predikante se preekvoorbereiding sou kon beteken het, so onoortuigend uitgeval het.

A B du Toit

D A Carson, *The Gospel according to John*, Inter-Varsity Press, Leicester 1991, 715pp. Prys £19.95.

Die Johannesevangelie is sekerlik een van die boeke in die Nuwe Testament wat die beste gekommenteer is. Dink maar aan die werke van Schnackenburg, Brown, Bultmann, Barrett, Lindars, Ridderbos, om maar net 'n paar te noem. Daarbenewens verskyn daar jaarliks 'n verbysterende hoeveelheid publikasies oor hierdie Evangelie (vergelyk maar net die bibliografie van Van Belle). Die vraag is derhalwe of daar 'n behoefte aan nuwe kommentare is.

In die praktiese onderrig- en predikingsituasie bestaan daar egter 'n probleem wat in 'n sekere sin hierdie vraag beantwoord. Die "goeie" kommentare, byvoorbeeld die van Schnackenburg (drie volumes), Brown, (twee volumes) en Barrett, is so omvangryk dat dit vir "alledaagse" gebruik deur die predikant onhanteerbaar raak. Dit is juis op hierdie punt waar die kommentaar van Carson handig te pas kom en myns insiens 'n goeie bydrae maak. Dit bied goed verwerkte materiaal in relatief kompakte en verteerbare vorm.

Allereers enkele opmerkings oor die inhoud van die boek self. Soos gebruiklik begin die kommentaar met inleidende opmerkings. Nadat enkele karakteristieke van die Evangelie kortliks bespreek is, word daar 'n handige uiteensetting gegee van maniere waarop die Evangelie al verstaan is. Die diskussie word nie in diepte gevoer nie, maar gee die nodige informasie. Daarna word verskeie aspekte rakende die outensiteit van die Evangelie behandel. Die normale bespreking van wie die skrywer is, die doel en struktuur van die Evangelie, datum en plek van skrywe en so meer rond die inleidende gedeelte af. Die opsommende uiteensetting van die inhoud is interessant. Die proloog (1:1-18) word gevolg deur 'n gedeelte wat Carson "Jesus se selfopenbaring in woord en daad" noem. Die gedeelte strek volgens hom van 1:19-10:42. Hoofstuk 11:1-12:50 vorm 'n oorgangsgedeelte rondom "lewe en dood; Koning en Lydende Kneeg". "Jesus se selfopenbaring aan die kruis en met sy opstanding" volg in 13:1-20:31. Die epiloog (21:1-25) sluit die Evangelie af. Daarna volg 'n vers vir vers kommentering van die Evangelie.

Na my mening is die kwaliteit van die kommentaar wat gelewer word van goeie gehalte. In probleemgevalle word sekere van die bestaande oplossings genoem, in sommige gevalle word van die oplossings kortliks bespreek, maar sonder om die leser met onnodige argumentasie uit te put. Keuses word duidelik aan die einde gemaak en dikwels kortliks gemotiveer. Die keuses kan deurgaans as "aan die konserwatiewe kant" beskryf word, wat hierdie natuurlik nie 'n eksperimentele kommentaar maak nie. Die kommentaar bevat ook nie eintlik volledige woordstudies of veel opmerkings oor die Griekse sintakse nie. ('n Addisionele kommentaar sal dus met die kommentaar saam gebruik moet word indien die leser in hierdie tipe vrae geïnteresseerd is). Daar word eerder 'n lopende kommentaar gelewer oor die teks self ten einde die boodskap vir die leser op 'n duidelike manier te ontsluit. Daarin lê dan ook deel van die bruikbaarheid van die kommentaar. Die teoloog sowel as die Bybelstudie-leier kan van die kommentaar gebruik maak, juis omdat dit redelik op die punt af met duidelike konklusies - wat nie te tegnies is of klink nie - aangebied word. Daar is ook nie verwysings na die oorweldigende hoeveelheid literatuur wat op die mark bestaan nie, maar daar word nog na 'n verteenwoordigende hoeveelheid verwys.

Ek kan hierdie kommentaar ten sterkste aanbeveel vir die predikant of

persoon wat ernstiger is om die boodskap van die Johannesevangelie te ondersoek. Ek dink byvoorbeeld hier aan die Bybelskoolganger of Bybelkundestudent. Ook vir die sistematiese teoloog bied hierdie kommentaar 'n goeie en betroubare toegang tot die boodskap van Johannes.

J G van der Watt

M R van den Berg, *De Brieven van Johannes. Wandelen in waarheid en liefde*, Uitgeverij Van den Berg, Kampen 1990, 76pp. Prys 14.90 gulden.

Hierdie boekie is deel van 'n reeks oor verskillende boeke in die Nuwe Testament deur dieselfde skrywer. Die aanslag is totaal populêr en die teikengroep is Bybelstudiegroepe of gespreksgroepe.

Die Johannesebriewe word vers vir vers bespreek soos in 'n kommentaar. In baie gevalle is die opmerkings in die boek niks meer as 'n langerige parafrase van wat in die briewe self staan nie. Hier en daar word 'n saak meer indringend behandel of addisionele opmerkings gemaak.

Die boek is nie bedoel vir wetenskaplike studie nie. As iemand die teks 'n bietjie beter verduidelik wil hê, kan hy of sy dit miskien oorweeg om die boekie aan te koop. Ek is tog van mening dat daar ook vir hierdie lesersgroep beter boeke op ons mark beskikbaar is.

J G van der Watt

I J du Plessis, *Die brief aan die Kolossense*, Tweede uitgawe, NG Kerkgewers 1991, 96pp. Prys R22.00.

Die sogenaamde "swart reeks" kommentare oor die Bybel is meer as bekend onder dominees en teologiese studente, terwyl verskeie gemeentelede wat lief is vir Bybelstudie, lank reeds van hierdie kommentare gebruik maak. Dit is dus verblydend om te sien dat van die kommentare reeds 'n tweede uitgawe beleef, soos wat die geval is met die kommentaar oor die Brief aan die Kolossense. Gemeet aan die kleinerige mark in Suid-Afrika vir hierdie soort publikasie is dit as sodanig al 'n prestasie. Dit is ook verblydend om te sien dat dieselfde hoë standaard ten opsigte van die tegniese versorging en die buiteblad gehandhaaf is. Hoewel dit 'n kwessie van persoonlike smaak is, meen ek dat daar te veel inligting op die buiteblad ingepas is. Die woorde: "Skrifuitleg vir Bybelstudent en gemeente" kon gerus maar uitgelaat gewees het.

In hierdie uitgawe word in die verklaring by die nuwe vertaling van die Bybel in Afrikaans (1983) aangesluit. Dit is baie gerieflik dat die Bybelteks in die boek self afgedruk word. In die verklaring word die nuwe vertaling ook hier en daar bespreek. Hierdie "veranderinge en aanpassings" by die nuwe vertaling was dus in die lig van die nuwe vertaling nodig.

In die voorwoord word daar ook gesê: Dr I J du Plessis het op voortrefflike wyse daarin geslaag om tersaaklike inligting uit die nuwere navorsing by te werk..."

Ongelukkig kan ek nie die optimisme heeltemal deel nie. Daarmee word nie gesê dat hy dit glad nie gedoen het nie, maar wel dat die nuwere navorsing myns insiens nie werklik genoegsaam gereflekteer word nie. Ek het begrip vir die kommentaar (en in die algemeen die kommentatore van die hele reeks) se dilemma met die skryf van 'n kommentaar van dié aard. Dit moet nie te tegnies wees nie, maar ook nie te oppervlakkig nie. Die teoloog (Bybelstudent) moet dit handig vind terwyl die gemeentelid dit ook moet kan gebruik en verstaan. Die vraag is uiteindelik wat gesê moet word en wat uitgelaaat moet word.

Hierdie dilemma is reeds duidelik uit die literatuurlys wat in die boek voorkom. Daar word byvoorbeeld 'n hele aantal Duitse kommentare en artikels genoem. My vraag is: Waarom? Die oënskylike leserskring van hierdie kommentaar sou hoogs waarskynlik nie in hierdie bronne belangstel nie. Daarbenewens is van hierdie bronne hoogs tegnies en derhalwe nuttelos vir die gewone Bybelstudent of gemeentelid. Die lys is ook glad nie verteenwoordigend nie. Waarom is daar nie liewer erns gemaak met die aard van die teikengroep nie? Daar bestaan tog tientalle boeke wat vir die teikengroep baie meer werd sou wees om kennis van te dra as van die titels wat in hierdie kommentaar genoem word. Ek sou beslis 'n ernstige beroep op die redaksie wou doen om aandag aan hierdie aspek te gee.

Dit is ook 'n vraag wat presies die styl en inhoud van die kommentaar behoort te wees. Ek het meer as een maal die indruk gekry dat die aard van die kommentaar wat gelewer word, gevaarlik naby aan doodgewone "parafrasing" kom. Kolossense is nie 'n maklike brief om te verstaan nie, veral omdat die brief so vervleg is met die situasie waarin dit tot stand gekom het. Ongelukkig is daar te min van hierdie noodsaaklike agtergrondinformatie in die kommentaar weergegee. Immers, 'n kommentaar, ook van hierdie aard, moet veral inligting beskikbaar stel wat die leser nie maklik elders kan vind of self kan uitdink nie. Daarbenewens word die leser van die kommentaar ook nie werklik in die problematiek van die uitleg van Kolossense ingelei nie. Dit lê nie noodwendig op die terrein van hierdie tipe kommentaar nie, maar indien die leser se aandag nie ook op die onoplosbare of baie moeilike probleme in die brief gevestig word nie, kry die leser die valse indruk dat net dit geld wat na die mening van die kommentator reg is. Ons "Bybelstudente" - wat tog 'n bietjie hoër vlak van vaardigheid veronderstel - moet van die problematiek bewus gemaak word en gelei word om dit verantwoordelik te hanteer. Indien ons dit nie doen nie en net 'n tipe van "outoritêre, een opinie kommentaar" skryf (dikwels die styl van die "swart reeks"), sit ons uiteindelik met onmondige Bybelstudente wat nie weet wat om te doen of te sê as hulle boeke teëkom wat in inhoud van byvoorbeeld hierdie kommentaar - wat onder die vaandel van die kerk uitgegee word - verskil nie. (Dit wil my voorkom of die ou "die dominee of professor sê mos so" tegniek die enigste uitweg vir die Bybelstudente word). Hier word nie lang argumente bepleit nie, maar doodgewoon die bewusmaking van die problematiek op bepaalde belangrike punte. Daar bestaan immers oorgenoeg voorbeelde op die oorsese mark van hoe dit effektief gedoen kan word.

Met hierdie opmerkings word hierdie kommentaar nie van die tafel gevee nie! Intendeel! Die stof wat wel gebied word, is van goeie gehalte en beslis bruikbaar. Die boek is immers lank genoeg in sy eerste uitgawe op die mark om die handigheid daarvan bo twyfel te stel. Die opmerkings wat egter hierbo gemaak is, is daarop gemik om krities na te dink oor wat ons reeds het. Professor du Plessis het die tafel goed vir ons gedek. Die vraag is nou of dit moontlik is om verskuiwings op

die tafel aan te bring sodat die tafel nog beter gedek kan wees. Almal mag nie saamstem met wat hierbo gesê is nie, maar die "swart reeks" is van so 'n groot belang vir die Ned Geref Kerk, dat dit voortdurend nodig is om te vra of ons nog steeds in die middel van die kol skiet met wat aangebied word.

J G van der Watt

N L Geisler en R M Brooks, *Come, let us reason. An introduction to logical thinking*, Baker Book House, Grand Rapids 1990, 232pp. Prys onbekend.

Teologie is 'n *logos* oor die *theos*. Maar die *theos* self is nie sonder die *logos* nie. Daarom kan ook die teoloog nie sonder logika klaarkom nie, want wie *logos* sê, sê logika. En wie met logika besig is, is besig om ook in sy denke orde te bring. Wie het groter behoefte aan ordelike denke, as juis die teoloog! Wie is beter tot dié soort denke in staat, as juis die teoloog!

Min of meer op hierdie trant begin die skrywers hierdie uiters interessante en leersame inleiding tot die logika. Waarom interessant? Omdat hulle baie voorbeelde uit die Bybel neem om bepaalde waarhede uit die logika te verduidelik. Soos byvoorbeeld wat is 'n sillogisme en sy konklusie, wat is deduksie en induksie, wat is hipotetiese, disjunktiewe en kategoriese stelling. Hulle noem die voorbeeld van 'n sillogisme wat vir baie jare gebruik was om te bewys dat Jesus nie gelyk is aan God nie.

All members of the Trinity are fully God. Some members of the Trinity take orders from God the Father (e.g. the son and the Spirit are sent (John 16:5-7). Therefore, not all members of the Trinity are equal to God the Father.

Die logiese fout is dat geen negatiewe konklusie gemaak kan word uit 'n positiewe premisse nie.

Waarom is hierdie boek ook leersaam? Omdat dit 'n mens skaam maak vir die slordige manier van dink waaraan baie van ons skuldig is (of moet ek sê die meeste van ons of dalk almal van ons? Gevolglik ook die skrywer van hierdie boekbeskouing!). As ons inhoudelik 'n teologie wil bedryf wat waar is, dit wil sê wat ooreenstem met die Skrif, dan moet dit ook 'n teologie wees wat formeel in logies korrekte denke gegiet en verstaanbaar vir ander meegedeel word. 'n Behoorlike skoling in logika is deel van ons wetenskaplike opleiding in die teologie. Hier is 'n boek wat tuis bestudeer kan word.

J A Heyns

M R van den Berg, *Genade. Een terreinverkenning*, Kampen 1991, 56pp. Prys 12.90 gulden.

Die skrywer wat predikant is van die Nederlandse Gereformeerde Kerk te Utrecht, Nederland, wil met hierdie publikasie die begrip *genade* aan gewone gemeentelede verduidelik. Daarin slaag hy na my oordeel voortreflik.

Sy uitgangspunt is dat genade beteken dat God by mense wil woon. En dit nie omdat Hy deur hulle uitgenooi is nie. Inteendeel. Van nature wil mense God nie by hulle hê nie. Ook nie omdat daar by mense soveel aantreklike dinge is dat Hy graag by hulle wil wees nie. Ten spyte van die feit dat mense God nie by hulle wil hê nie, en daar vir Hom by hulle nie plek is nie - dink aan die omstandighede tydens Kersfees, en daarna aan die kruisgebeure - het Hy tog aarde toe gekom en by mense kom woon. Ná Pinkster selfs *in* hulle gewoon. Waarom? vra die skrywer. Omdat God mense liefhet. Daarom is daar vir die wêreld 'n toekoms, en kan mense hoop. Daarom kan mense voortgaan met die lewe en selfs ly. Daarom kan mense genees word van hulle dodelike kwaal - die sonde, en verlos word van skuldgevoelens en skuldbesef. Daarom kan mense, ook ná hulle redding, vorder op die weg van heiliging.

'n Boek, nie net vir die gemeentelid nie, maar 'n boek wat elke dominee tot baie preke sal inspireer.

J A Heyns

J Douma, *Ethiek en recht*, Kampen 1990, 127pp. Prys 21.50 gulden.

Die skrywer van hierdie boek is sedert 1970 hoogleraar in die etiek aan die Theologiese Universiteit te Kampen (Broederweg 15), en het reeds verskillende werke oor die etiek die lig laat sien. 'n Sistematiese behandeling van die etiek het hy (nog) nie gegee nie. En ook in hierdie boek behandel hy 'n aantal selfstandige hoewel aktuele temas in die etiek onder die samevattende titel *Ethiek en Recht*. So gee hy dan aandag aan natuureg, menseregte, strafreg, doodstraf en apartheid. Met die gedagtes wat die skrywer hier ontwikkel - helder en duidelik in die uiteensetting daarvan - kan ons in hoofsaak saamstem, omdat dit die kernboodskap van die Skrif oor dié besondere saak verantwoordelik weergee. Die laaste tema, naamlik apartheid, moet ons hier ongelukkig uitsonder. Maar daarby kom ons 'n oomblik later. Die skrywer gee toe dat daar 'n noue verwantskap tussen moraal en reg bestaan, en dat mense, ten spyte van die sondeval, nog steeds skepsels van God bly en dat daar merkwaardige ooreenstemminge bestaan tussen Christene en nie-Christene, maar dat die syns insiens verwarrende term natuureg tog nie in 'n Christelike etiek aanvaarbaar is nie. Ek moet sê die redes wat hiervoor aangegee word, oortuig nie volledig nie. Die opstel oor menseregte maak na my oordeel te min van die gedagte dat regte nie sonder verantwoordelikhede en verpligtinge kan bestaan en ook verstaan kan word nie. Die skrywer verwys wel na verantwoordelikhede en verpligtinge, maar as fundering van menseregte word dit tog onderbelig.

Oor strafreg en doodstraf word 'n ewewigtige uiteensetting gegee waarmee Bybelse etici geen probleme hoef te hê nie. Veral die tema oor die doodstraf word

simpatiek en met deernis behandel.

Oor apartheid het professor Douma by die vergadering van die International Conference of Reformed Churches in Kanada 'n voordrag gehou. En daar reeds is in die bespreking van sy referaat daarop gewys dat hy nie voldoende kennis geneem het van die jongste ontwikkelinge in hierdie verband nie. So werk hy byvoorbeeld met statistieke van 1976, terwyl hy die betekenis van *Kerk en Samelewing* (1986) hoegenaamd nie na sy volle omvang en diepte kon peil nie. Daarby het die werklike gekomplekseerdheid van die problematiek hom ook ontgaan.

Ek beweer nie dat hy nie 'n ernstige poging aangewend het om die historiese ontwikkeling getrou te probeer nateken nie. Maar die fynere nuanseringe in hierdie ontwikkeling en die jongste reaksie in kerk en politiek teen die historiese posisie word nie na waarde beoordeel nie.

In die geheel egter 'n boek wat die student (en dit sluit die predikant in!) baie nuttig kan gebruik.

J A Heyns

J J de Wet, *Mediese Etiek*, Academica, Pretoria 1991, 145pp. Prys R29-00.

Lank verbonde aan die Mediese Fakulteit van die Universiteit van Stellenbosch, het dr de Wet met hierdie publikasie 'n besonder belangrike bydrae tot die mediese etiek gelewer. Inleidend wys hy daarop dat mediese etiek in feitlik alle Westerse lande oor die afgelope vyf en twintig jaar 'n nuutgevonde belangstelling geniet. Ons in Suid-Afrika is ten minste vyftien jaar agter met betrekking tot die posisie van mediese etiek aan ons mediese fakulteite. Hy pleit derhalwe dat mediese etiek 'n meer prominente plek in die formele opleiding van medici en paramedici in Suid-Afrika gegee sal word. Teen hierdie agtergrond moet hierdie publikasie gevolglik van harte verwelkom word. Die pleidooi dat méér gedoen behoort te word aan mediese etiek is inderdaad in die verlede ook al deur verskeie ander medici en nie-medici gedoen.

Meer as 'n helfte van die publikasie word aan die bespreking van grondliggende beginsels vir mediese etiek afgestaan. Hier word dan gehandel oor sake soos geneeskundige etiek en die samelewing, filosofie en geneeskunde, die aard en wese van geneeskunde, die vraag na die wese van etiek en bio-etiek, mediese etiek en die reg, mediese etiek en ekonomie, mediese etiek en Christenskap. Daarna word praktiese aangeleenthede soos voortplanting, genetica, dood, eutanase, chroniese siektes en vigs aan die orde gestel.

Die skrywer het 'n vermoë om helder en duidelik te formuleer sodat die leser onmiddellik weet wat die skrywer bedoel. Daarby het hy klaarblyklik nie net uit sy eie ervaring en nadenke geput nie, maar ook wyd gelees - veral Engelse en Amerikaanse bronne.

Enkele kritiese kantaantekeninge moet egter gemaak word. Terwyl die onderskeid tussen die etiese en etiek (as die wetenskap wat die etiese bestudeer) nie helder gemaak word nie, is dit ook nie altyd duidelik of die etiek, en met name dan die Christelike mediese etiek, 'n normatiewe wetenskap is en of dit bloot 'n empiriese beskrywing is van handelinge wat voltrek en beslissings wat geneem word nie. So word byvoorbeeld gesê dat dit in die mediese etiek gaan oor norme en

waardes, goed en sleg in die konteks van geneeskunde (p7) maar dan word ook gesê dat etiek in die laaste instansie 'n studie is van menslike gedrag (p135).

Enersyds word gesê dit gaan om wat 'n mens *behoort* te doen onder gegewe omstandighede (p18), maar andersyds word ook gekonstateer dat dit gaan om die wyse waarop die *persoon* van die mens behandel word (p19) - sonder die behoort.

By geleentheid word gesê: etiek vra wat is die *goeie* wat nagestreef moet word (p71), maar dan word ook gesê: die doel van etiek is konsepsuele analise en opheldering. Die klem val dus nie op die normatiewe inhoud van etiek as bepalend van wat gedoen moet word nie, maar eerder op die akademiese en analitiese sy (p88).

As hierdie aangeleentheid bloot 'n terminologiese saak was, was dit nie so ernstig nie. Maar die afwesigheid van die normatiewe dimensie in die hantering van die mediese wetenskap of die nie-konsekwente toepassing daarvan, speel tog 'n rol in die beoordeling van bepaalde praktiese aangeleenthede. Daar word te dikwels teruggeval op mediese kodes of die algemene oortuiging van die meerderheid medici of selfs die wet van die land, terwyl 'n duidelike normatiewe uitspraak ontbreek.

Die skrywer wil bewustelik mediese etiek en die godsdiens, en met name die Christelike godsdiens tot 'n eenheid integreer. En daarvoor het ons groot waardering. Ook vir die feit dat die skrywer die moderne neiging tot 'n gesekulariseerde, "godsdienslose" bio-etiek (vir hom sinoniem met mediese etiek) hartgrondig betreur. Want, sê die skrywer, die religieuse dimensie van mediese etiek is vir die gelowige geneesheer belangrik (p71). In hierdie verband sê hy dan dat die etiese by die mens gevind word en dat die mens alleen sedelik toerekenbaar is. God is bo-sedelik, want Hy staan bo die skepping (p71). Tog word later gesê: "God is eties. Hy staan nie neutraal vis-à-vis menslike handeling nie en vereis altyd regverdigheid en geregtigheid" (p76).

My kantaantekening is nie bedoel om aan die waarde van hierdie publikasie af te doen nie, maar om te sê dat ten spyte van enkele probleme, dit 'n werk is wat met vrug en seën gelees kan word.

J A Heyns

Laetus Lategan, *Genadedood of dood sonder genade*, VCHO, Bloemfontein 1991, 85pp. Prys R20-00.

Oor 'n bekende en brandend aktuele tema uit die etiek, het ons hier 'n verantwoordende en Skrifgetroue studie. Die skrywer se sterk wysgerige oriëntering in die algemeen en sy prinsipiële aansluiting met name by denkers uit die kring van die Wysbegeerte van die Wetsidee, stel hom in staat om sy tema op 'n fundamentele en kontekstuele wyse aan te pak. Daarby formuleer hy helder en maak hy skerp en nodige onderskeidings. Om definisies op te stel is vir hom ook belangrik en vir die leser voordelig om die skrywer goed te kan volg.

Hy verken die terrein in 'n inleidende paragraaf; onderskei tussen aktiewe en passiewe genadedood, gee aandag aan die Bybelse mensbeskouing, maar ook aan die humanistiese mensbeeld, en pas dit toe op die mediese wetenskap. Hy handel

oor die verskynsel van botsing van pligte en gee aandag aan die noodsaaklikheid van kompromiesluiting. Dan stel hy die verskynsel dood aan die orde en handel oor God en siekte. In laasgenoemde paragraaf kom die skrywer se liefde - tereg, sou ek sê! - ook vir die dogmatiek na vore as hy handel oor die attribute van God, die leer van die voorsienigheid en die teodisee probleem.

Ten slotte gee hy enkele riglyne vir 'n verantwoorde optrede, en kies vir wat hy noem 'n kontekstuele genormeerde etiek.

Al met al 'n voorbeeldige studie met navolgingswaardige prinsipiële leiding - geskryf deur 'n teoloog-filosof van wie ons met reg groot verwagtinge kan koester.

J A Heyns

B J v d Walt e a, *Venster op mag en geweld. Reflections on power and violence.* Potchefstroom 1990, 330pp. Prys R25-00.

Hierdie bundel opstelle is nommer 10 in die gewilde reeks wat die IRS aan die PU vir CHO die afgelope tien jaar die lig laat sien het. Vorige temas waarop gefokus is, is onder andere die kerk, huwelik, gesin, ideologie, onderwys, ens. In die voorwoord word uitdruklik vermeld dat nie naastenby aan alle vorme van mag en geweld aandag gegee word nie. Een van die redes hiervoor was dat nie alle bydraes betyds ingelewer is nie - selfs nadat daar meer as twee jaar op hulle gewag is. Hierdie rede - en daarom noem ek dit dan ook - is egter nie net 'n verskoning vir die afwesigheid van ander, beplande aspekte van die tema nie, maar het ongetwyfeld ook sy nadelige effek op ten minste sommige van die opstelle wat wél hier gebundel is. Met ontwikkelinge wat sedertdien wél plaasgevind het, en nuwe gegewens wat wél beskikbaar geword het, is eenvoudig net nie mee rekening gehou nie. En dit is jammer, want daarmee word aan effektiewe voorligting ernstig ingeboet.

'n Vlugtige oorsig oor die inhoud laat duidelik blyk hoe wyd die net hier gespan word: godsdiensoorloë deur die geskiedenis - G N van den Bergh; Revolutionary violence: towards a theological explanation - C Villa-Vicencio; The Bible on the issue church and violence - L Floor; Huidige standpunte van verskillende S A kerke ten opsigte van geweld - L D Hulley; Kerk, teologie en geweld - J A van Wyk; Burgerlike ongehoorsaamheid of gewelddadige verset? - Christa van Wyk; Christian dissent - a historical perspective - G J Pillay; The calling of government and citizen: where do we stand in South Africa at this stage? - B J van der Walt; Teologie en evangelie - B Goudzwaard; How can a Christian (or Christian community) survive and serve the Lord under a totalitarian regime which does not permit freedom of worship? - E S A Ayee; Sielkundige oorwegings rondom die edele motief as faktor in sosiale geweld? - S I du Toit; Legislative inroads on human rights in SA with specific reference to race discrimination - N J J Olivier; Hoe verpligtend moet militêre diensplig vir die Christen wees? - J A Robinson; Teologiese geweld: implikasies vir kommunikasie - J C de Wet; Geweld in geneeskunde - P J Pretorius; en Kerngeweld - J P L Reinecke.

Dit is dus duidelik: 'n wye verskeidenheid temas kom aan die orde. Maar om my vroeëre beeld van die net verder op te volg: alles in die net is nie 'n ewe waardevolle vangs nie. Daar is klein vissies en daar is grotes, en sommige lyk baie

na mekaar.

Deurgaans word sterk analities-diagnostics gewerk. Die siekte van die pasiënt word goed ontleed. Maar na my oordeel word daar veels te min terapieutes gewerk. En dit skyn my 'n ernstige tekort te wees. Ek beweer nie dat wenke oor die bekampings van die probleem volledig ontbreek nie. Maar die komposisie van die materiaal is nie ewewigtig genoeg nie. Die pasiënt moet ook genees word. En daarvoor word te min geskryf. Twee voorbeelde: Goudzwaard se opmerkinge oor die ontstaan en groei van 'n ideologie is enorm belangrik. Maar hoe moet die Suid-Afrikaanse ideologie weer ont-ideologiseer word? Du Toit se bydrae oor die edele motief as faktor in sosiale geweld is vir die verstaan van die geweld by 'n groot deel van ons mense van die grootste belang, maar hoe moet dit nou positief aangewend word en tot 'n anti-sosiale geweld omgebuig word?

Nog eens: waardevolle informasie vir die verstaan van ons probleem word beslis verskaf.

J A Heyns

T George, *Theology of the Reformers*, Apollos, Leicester 1988, 337pp. Prys £10.95.

Na 'n inleiding waarin die outeur verskillende perspektiewe in die navorsing oor die Hervorming behandel, skets hy in hoofstuk 2 die dors na God: teologie en die geestelike lewe in die laat middeleeue (bl 22-50). Hy beskryf dit as 'n tyd van angs, vrees vir die dood omdat dit die oordeel van God behels; die soeke na die ware kerk waarin hy vyf modelle behandel naamlik kurialisme, konsiliarisme, Wyclif en Hus, die spirituele Franciskane en die Waldense. Laastens kom die veranderde teologieë aan die beurt: skolastiek, mistiek, humanisme.

Martin Luther behandel hy onder die opskrif "Yearning for grace" (bl 51-107). Hy wy breed uit oor Luther as teoloog, sy geestelike en teologiese ontwikkeling, sy *simul/semper iustus et peccator*. Vanself vloei dit oor na Luther se predestinasieleer, die betekenis van *sola scriptura* en Luther se opvatting van die kerk (voorrang van die evangelie, woord en sakrament, priesterskap van die gelowige). Veral laasgenoemde term wat verskillend opgevat word, verstaan die outeur in die sin dat elke Christen iemand se priester is en ons is almal priesters vir mekaar (bl 96). Volgens Luther was die kenmerke van 'n goeie prediker "he stands up, speaks up and knows when to shut up" (bl 92). Ten slotte behandel die outeur Luther se siening van die staat ("die linkerhand van God") en sy laaste treffende woorde: "Wir sein Pettler" (ons is bedelaars). Luther se ware nalatenskap sien George as "his spiritual insight into the gracious character of God in Jesus Christ, the God who loves us and sustains us unto death, and again unto life" (bl 106).

Zwingli behandel hy onder 'n aanhaling uit een van sy laaste toesprake "something bold for God" (bl 108-162). In die behandeling van sy ontwikkeling wys hy op twee faktore wat hom gevorm het naamlik Switserse patriotisme en Erasmusiaanse humanisme. George skets kortliks Zwingli se ontwikkeling tot die reformasie en die hoofpunte van sy denke. Baie aandag word gegee aan Zwingli se konfrontasie met die Dopers (bl 137-144) en sy verskil met Luther ten opsigte van die nagmaal (bl 144-158). Hy eindig met 'n mooi waardering van Zwingli se invloed.

Verreweg die langste hoofstuk wy George aan Calvyn onder die titel "Glory unto God" (bl 163-251). Hy begin kortliks met Calvyn se lewensloop en behandel sy teologie aan die hand van Calvyn se indeling in sy *Institusie*. In sy behandeling van ons kennis van God die Skepper, staan hy lank stil by Calvyn se siening oor God se voorsienigheid (bl 204-213). Die werking van die Heilige Gees behandel hy onder drie temas: geloof, gebed en uitverkiesing. Ten opsigte van laasgenoemde, wat in 1844 vir die eerste keer deur Alexander Schweizer die *Zentraldogmen* in die teologie van Calvyn genoem is, sê George dat by nadere ondersoek blyk hoe onoorspronklik Calvyn was. Sy oorspronklikheid kom uit in sy behandeling daarvan nie by die godsleer nie, maar in die laaste uitgawe van die *Institusie* in 1559 onder die bespreking van die werk van die Heilige Gees in boek 3. Mooi en simpatiek gee hy Calvyn se gedagtes weer en sê dat uitverkiesing by Calvyn "is a stronghold in times of temptation and trials and a confession of praise to God's grace and to His glory" (bl 234). Calvyn se siening oor die kerk, ampte en die verhouding van kerk en wêreld word ook behandel en hy sluit die hoofstuk af met 'n kort waardering oor die positiewe en negatiewe in Calvyn se sieninge. Ek het dit 'n baie mooi hoofstuk oor die hervormer van Geneve gevind.

Die hoofstuk oor Menno Simons (bl 252-307) betitel hy "No other foundation", die woorde van 1 Korintiërs 3:11 wat Simons se leuse vir sy lewe en teologie was. George noem verskillende moderne navorsers se evaluering van die Anabaptisme en skets Simons se plek binne die beweging. Hy behandel verskeie van Simons se belangrikste werke asook sy besondere (afwykende) siening van die inkarnasie. Hy lewer tereg kritiek daarop maar skets dit so dat mens wel 'n begrip kry waarom Simons so geleer het (bl 280-285). Nadat kortliks stilgestaan is by Simons se siening van die kerk, sakramente en die ban (tug) word na die bloedige vervolging van die Anabaptiste verwys.

In 'n kort slothoofstuk (bl 308-323) word die blywende geldigheid van die reformasie-teologie genoem onder die hoofde soewereiniteit en Christologie, Skrif en ekklesiologie, aanbidding en spiritualiteit, en etiek en eskatologie. 'n Woordelys van begrippe deur die hervormers gebruik, 'n saak- en persoonindeks en indeks van moderne outeurs word ten slotte gegee.

Ek het met groot genot hierdie boek geles. Die outeur is verbonde aan die Southern Baptist Theological Seminary, Louisville, Kentucky. Hy het 'n gebalanseerde weergawe van die hervormers se sieninge gebied. Hy verwys telkens na hul oorspronklike werke en die leser kan dit daarom self nagaan. Aan die einde van elke hoofstuk gee hy 'n kort bibliografie met evaluering van wat die besondere waarde van die betrokke moderne werke is. Wie 'n begrip wil kry van wat die hervormers gedink het, kan nie beter doen as om hierdie boek ter hand te neem nie.

C F A Borchardt

S P Olivier, *Fokus op Geloof*, NG Kerkboekhandel, Pretoria 1990, 73pp. Prys R21-50.

Hierdie 73-bladsylange publikasie oor die Geloof is afkomstig, soos die outeur dit self stel, "van 'n gewone gelowige Afrikaner wat, soos baie ander, voel dat daar

opnuut en dieper besin behoort te word oor die betekenis van die gebeure rondom die Groot Trek, die Gelofte en Gelofte dag".

Die outeur stel die oortuiging dat beide die Groot Trek en die Gelofte wat deur die Voortrekkers afgelê is, se kardinale doel was om die verhouding vir en van die hele Suid-Afrika met God op te klaar, daarvoor te herbesin en dit te artikuleer, asook om God se verhouding met en jeens Suid-Afrika voor die hele wêreld te bevestig. Verder meen hy dat die Gelofte nie die uitsluitlike eiendom of alleenreg van die Afrikaner hoef te bly nie, maar dat dit almal in Suid-Afrika kan insluit. Diegene wat die Gelofte afgelê het asook die Bloedrivier-gebeure was volgens hom slegs instrumente of getuies in die hand van God. "As dit net Afrikaners, Boere of die Afrikanervolk was wat hierdie 'Instrument' in die Hand van God moes gewees het, laat ons slegs dankbaarheid, diensvaardigheid en nederigheid van God smeek om as getuie vir Hom ook ander in hierdie land te inspireer om sy plan te soek. Want ons sal alleen sinvol saam as verskillende bevolkingsgroepe hier kan woon as ons geleer het om Hom te eer en te aanbid... met die Gelofte is ons nie in die eerste instansie aan die Gelofte gebonde nie, maar aan die God van die Gelofte... ons mag nie toelaat dat in hierdie soeke (na antwoorde op baie vrae JHW) die wese van die Gelofte self - die "dankdag", die vertel aan ons kinders, die eer van sy Naam en die erkenning dat die roem en eer van oorwinning aan Hom gegee moet word, in gedrang gebring moet word nie. Dan sou ons in die hande speel van die aartsvyand van God wat Hom alle eer wil misken - die Satan!"

In ses hoofstukke word daar gehandel oor die omvattendheid en binding van die Gelofte, die hand van God in die geskiedenis van Suid-Afrika, die agtergrond tot die gelofte, inisiatief met betrekking tot die Gelofte, gebed as voorvereiste vir die Gelofte en enkele implikasies van die Gelofte.

Nie almal sal saamstem met alles wat deur die outeur in die onderhawige publikasie gestel word nie. Verskil van standpunte sal in 'n groot mate wemel rondom die historiese gebeure tydens die aflegging van die Gelofte asook rondom uiteenlopende beskouinge oor die geskiedenis en die aanwysbaarheid van God se hand in die geskiedenis al dan nie. Waarvoor 'n mens wel groot waardering in die algemeen behoort te hê, is die feit dat die outeur daarna streef om die inklusiewe implikasies van die Gelofte duidelik op die voorgrond te plaas. Dit lyk ten spyte van moontlike besware daarteen na 'n moontlike vertrekpunt vir 'n versoende Suid-Afrikaanse samelewing op pad na die 21e eeu. Allesins 'n lesenswaardige publikasie.

J W Hofmeyr

J W Hofmeyr, J A Millard, C J J Froneman (eds), *History of the Church in South Africa*. A document and source book, Unisa, Pretoria 1991, 436pp. Prys R99-55.

Met hierdie publikasie wou die redakteurs sommige van die belangrikste dokumente en bronne vir die Suid-Afrikaanse kerkgeskiedenis vanaf die beginjare tot vandag in boekvorm beskikbaar stel. Verder het hulle probeer om 'n gebalanseerde ekumeniese en nie-apologetiese benadering te handhaaf. Die dokumente is kronologies georden en aan die begin van elke dokument word in 'n kort inleiding in Engels die historiese omstandighede rondom die betrokke dokument geskets. Die

bronne self word hoofsaaklik in hul oorspronklike taal weergegee te wete Nederlands, Engels of Afrikaans, hoewel daarna gestrewe is om soveel as moontlik Engels te gebruik.

Ek noem 'n paar van die interessante bronne wat in die boek voorkom om daarmee die leser se aptyt te wek. Die Remonstrantie van Janszen en Proot, die gebed van Van Riebeeck by hulle aankoms aan die Kaap, De Mist se Kerken-ordre, verskillende dokumente en briewe oor die Engelse Kerke en verskeie Sendinggenootskappe, Swart pioniers, die Sondagswet van die Z A Republiek, Murray se brief voor die uitbreek van die oorlog in 1899, die Cottesloe-verklaring in 1960, Message to the people of South Africa in 1968 en die heel resente verklaring by die Rustenburg byeenkoms van kerke in 1990. Die dokumente vanaf 1948 beslaan meer as helfte van die boek, maar die gebeure uit die vorige eeue word wel genoegsaam verteenwoordig.

Uiteraard sal enigen kan verskil van die redakteurs oor die keuse van die bronne, maar ek vind hulle keuses baie goed en verteenwoordigend van die ryke geskiedenis van ons land. In hierdie bronneversameling kan die leser self met die oorspronklike bronne kennis maak en die interpretasies wat gemaak word dus self toets. Hiermee het die redakteurs 'n onskatbare diens gelewer veral omdat baie van die bronne nie gereedelik beskikbaar is nie. Die leser kry 'n ryke dis op sy eie tafel in sy studeerkamer.

Die kwessie rondom die naam van die Afrikaanse kerk aan die Kaap en in Transvaal sal vir die oningewyde baie verwarrend voorkom en kon miskien in die inleidende paragraaf net verduidelik gewees het. Soos dit nou daar staan, lyk dit onbegryplik: op bl 79 (no 22) staan Ned Geref Kerk maar bo-aan bl 80 lees ons Ned Herv. Op bl 111 (no 24.6) lui die opskrif Ned Herv en direk daarna in die verduidelikende paragraaf Ned Geref. Op bl 118 heelonder staan dat die staatskerk in Transvaal Ned Herv was, maar op bl 121 (no 28) in die inleiding hoor ons dat die Ned Geref die offisiële kerk was.

Ek wil die boek hartlik aanbeveel vir almal wat in ons geskiedenis belangstel. Boveal sal die bestudering van die verlede mens beter toerus vir die gesprek wat tans aan die gang is tussen Christene in ons land, en in dié opsig is die lees van die boek onontbeerlik.

C F A Borchardt

R S Bilheimer, *Breakthrough*. The emergence of the ecumenical tradition, W B Eerdmans, Grand Rapids 1989, 235pp. Prys \$17.95.

Bilheimer sal in Suid-Afrika onthou word vanweë sy betrokkenheid by die Cottesloe-beraad in Desember 1960. Hy het die grootste deel van sy lewe aan die ekumene gewy. Hy was verbonde aan die Wêreldraad van Kerke vanaf 1948 tot in 1963 as Assistent Sekretaris Generaal en Direkteur van die Studie Departement.

In die boek gee hy dan ook sy persoonlike herinneringe weer van wat hy noem "die opkoms van 'n ekumeniese tradisie". Die verhaal van die boek dek die periode vanaf 1910 tot 1960. Die boek is nie 'n geskiedenis van die ekumeniese beweging nie. Bilheimer gee in die eerste persoon sy eie herinneringe weer, maar

maak ook ruimskoots gebruik van bronne, pamflette en dokumente waartoe hy toegang gehad het.

Die verhaal begin met die stigting van die Wêreldraad van Kerke in Amsterdam in 1948. Daarna word voorlopers en gebeure bespreek wat aanleiding gegee het tot die stigting van die WRK. Dwarsdeur die boek word interessante biografiese gegewens gegee van leidende figure in die ekumeniese beweging soos John R Mott, D T Niles, Samuel McCrae Cavert, Visser't Hooft en talle ander. Verdere temas wat aangesny word in ekumeniese perspektief is eenheid, getuienis, diens, vrede, kerk en samelewing, die rol van vroue en die rassevraagstuk. In die verwysing na die rassevraagstuk word veral aandag gegee aan Suid-Afrika en die Verenigde State van Amerika. Wat Suid-Afrika betref, word verwys na Bilheimer se aandeel aan die Cottesloe-beraad asook sy eie beoordeling van die gebeure.

Soos dit meesal die geval is met herinneringe, is die gevaar van subjektiewe benadering ook in die boek groot. Dit is nie objektiewe geskiedskrywing wat deur 'n verskeidenheid van bronne geverifieer is nie. Tog is dit ook vir latere geskiedskrywing belangrik om die persoonlike herinneringe te hê van mense wat nou betrokke was by die maak van die geskiedenis. Die boek gee 'n lewendige beskrywing van die opkomende ekumeniese "tradisie" van die twintigste eeu wat vir Bilheimer meer is as net 'n "beweging".

Aan die einde van die boek word 'n handige lys van ekumeniese dokumente gegee uit die tydvak 1910-1963. Die boek sluit af met 'n indeks wat die waarde daarvan verhoog.

Vir die kerkhistorici en vir mense wat in die ekumene belangstel, is die boek van groot waarde en betekenis.

D Crafford

D Crafford, *Uitdagings vir die Kerk in Afrika*, Universiteit van Pretoria Teologiese Studies 8, Pretoria 1990, 113pp. Prys R24-75.

"Oor die snelle groei van die Christendom in Afrika hoor ons dikwels optimistiese uitsprake en vooruitskattings" - só begin Dionne Crafford sy boek oor die uitdagings wat op die kerk in Afrika wag. 'n Paragraaf verder vervolg hy egter: "Die volgende paar dekades gaan 'n krisistyd wees in die lewe van die Christendom in Afrika" (p ix). Hierdie twee uitsprake, wat teenoor mekaar gestel word, gee die toon aan vir die boek.

In sewe baie interessante hoofstukke word die leser as't ware op toer deur Afrika geneem. In hoofstuk een word die verstommende groei van die Afrika-Christendom behandel, maar word ook die geweldige probleme - bo alles die identiteitskrisis waarmee Afrika-Christene te worstel het - aan die orde gestel. Hoofstuk twee stel die onafhanklike swart kerke van Afrika aan die leser voor. Die verskillende tipes kerke, die redes waarom hulle groei, die uitdagings wat hulle tot die historiese kerke rig, word een na die ander bekyk.

Dionne Crafford het al heelwat oor die uitdagings wat die Islam vir die Christelike kerke in Afrika stel, gepubliseer. Dit maak van hoofstuk drie waarin die Islam op ons kontinent onder die loep kom, baie interessante leesstof. Dieselfde

geld van hoofstuk vier waarin die uitdaging van Marxisme behandel word. Die vyfde hoofstuk wy die skrywer aan Swart bewussyn en bevryding in die konteks van Suider-Afrika. Myns insiens is hoofstuk ses een van die heel interessantste, die hoofstuk waarin oor etiek in die Afrika-konteks gepraat word. Eers word oor Christelike etiek in die tradisionele konteks van Afrika gepraat, dan oor etiek in die groeiende stede van die kontinent, waar gelowiges in ons tyd voor bitter moeilike vrae te staan kom. Uiteindelik word die politieke ontwikkelinge gedurende die post-koloniale jare ook bekyk. Die laaste hoofstuk van die boek handel oor 'n ewe belangrike onderwerp, ekumene in Afrika. Die skrywer vertel hoe dit gekom het dat daar ook op ons kontinent 'n ekumeniese bewussyn gegroei het, watter struikelblokke daar op die pad van kerkeenheid was en is, en beskryf kortliks watter ekumeniese liggame en organisasies reeds ontstaan het.

Dionne Crafford se boek is kort en bondig geskrywe, propvol informasie, grafieke en statistieke, 'n sakformaat-ensiklopedie vir elkeen wat in die groei van die kerk in Afrika geïnteresseerd is. Die boek verdien om gelees te word - deur dominees, studente en gemeentelede van alle kerkverbande. Dit is nie maar nog 'n boek deur 'n wit teoloog "wat alles weet" nie. Dis 'n boek wat op 'n prikkelende wyse informasie gee en vrae stel wat alle Christene - swart én wit - aan die dink behoort te sit.

Uitdagings vir die Kerk in Afrika word op die oomblik vir studente in Godsdiens- en Sendingwetenskap aan die Universiteit van Pretoria voorgeskryf - met groot vrug. Daar is geen rede waarom dit nie ook op die verpligte boekelys van ander teologiese skole en fakulteite behoort te staan nie. Studente én hul dosente sal die voordeel daarvan trek.

P G J Meiring

B J van der Walt (red), *Kultuurverskeidenheid in Afrika - verleentheid of geleentheid?/ Cultural Diversity in Africa - embarrassment or opportunity?*, Potchefstroom 1991 (IRS Reeks F3 no 40), 261pp. Prys R25-00.

In 'n interessante tweetalige publikasie word die verhaal vertel van 'n konferensie oor die onderwerp soos in die titel aangedui, wat gedurende Mei 1989 in Potchefstroom gehou is. Die referate wat tydens die konferensie aan die orde gestel is, is in verskillende afdelings gerangskik.

Afdeling A handel oor *Kultuurverskeidenheid in Suid-Afrika*, oor wat Afrikaners én ander groepe oor die saak te sê het.

Afdeling B word in Engels aangebied: *Problems about and prospects for cross-cultural communication in Southern Africa*. Vier referente uit Zimbabwe, Swaziland en Suid-Afrika word hier aan die woord gestel.

Afdeling C, ook in Engels, vertel die verhaal van *The struggle between Christianity, Islam and traditional African culture in Africa*. Die twee hoofstukke in dié deel, van N Onwu van Nigerië (Islam) en M C Daneel van UNISA (Tradisionele Afrika-Kultuur) is van die interessantste in die boek. Die vierde afdeling, Afdeling D, handel oor *Culture, social values and development in Africa*. Saam met Bennie van der Walt van Potchefstroom en N Onwu, word nog 'n Nigeriër, Y Turaki, hier

aan die woord gestel.

Aan die einde van die boek volg Afdeling E met 'n aantal oordenkings wat tydens die konferensie gehou is, sowel as Afdeling E waarin retrospeksie in verband met die konferensie aan die orde is.

Die boek verdien 'n wye leserskring, nie net van beroepsteoloë en studente nie, maar van almal wat as Christene in die ingewikkeldhede van kultuur-verskeidenheid belangstel. In die boek word die stemme van bekendes (B J van der Walt, W P Esterhuysen, Elaine Botha en M L Daneel) gehoor, maar ook dié van onbekende medegelowiges uit Afrika - stemme waarna geluister móét word.

P G J Meiring

M Silva, *God, language and Scripture*, Apollos, Leicester 1990, 160pp. Prys £7.95.

Die primêre doel van die boek is om riglyne aan die leser te verskaf ten opsigte van die gebruik van Bybelse taal. 'n Verdere oogmerk is om die leser die wonderwerking van taal, veral ten opsigte van die Bybel, te wys.

Silva hanteer sy onderwerp eerder omvattend as dieptastend. Hierdeur word dit vir die leser moontlik om 'n goeie oor- en insig in die saak te kry. Silva wy aandag aan die moderne linguistiek. Dit het 'n interdisiplinêre aard. Daarom is dit verbind aan die literêre kritiek, die sosiologie, die antropologie en die psigologie. In sy beskrywing van taal fokus Silva op die semantiese en stilistiese aspekte van grammatika, sintaksis, woordeskat en diskoers. Hy gee ook aandag aan die tekskritiek en Bybelvertaling as 'n wyse van linguistiese kommunikasie.

Dit is die moeite werd om die boek te lees. Ek beveel dit graag aan.

C J A Vos

J Piper, *The supremacy of God in preaching*, Baker Book House, Grand Rapids 1990, 119pp. Prys onbekend.

Vir die skrywer is die diepste nood van menswees 'n onbewustelike honger en dors na die grootheid van God. God self is die noodsaaklike subjek van ons prediking: in sy majesteit, waarheid, heiligheid, geregtigheid, wysheid, getrouheid, soewereiniteit en genade.

Piper pleit vir die herontdekking van die opwekkingsprediker, Jonathan Edwards (1703-1758), se "God-entranced world-view" deur alle boodskappers van die evangelie.

Die boekie bestaan uit twee dele. Eerstens beantwoord die skrywer die vraag waarom dit noodsaaklik is dat God se opperheerskappy in die prediking tot sy reg moet kom en tweedens maak hy van Jonathan Edwards se riglyne gebruik om aan te toon op welke wyse dit moet geskied.

'n Trinitariese fundering word gegee vir die opperheerskappy van God in die prediking.

Die *doel* van prediking is die eer van God. Die aankondiging van God se koningsheerskappy moet spontaan lei tot sy verheerliking. Pragtig stel die skrywer

dit: "God's deepest commitment to be glorified and my deepest longing to be satisfied are not in conflict, but in fact find simultaneous consummation in his display of and my delight in the glory of God. Therefore the goal of preaching is the glory of God reflected in the glad submission of the human heart".

Die *grond* vir die prediking is die kruis van Christus. Die kruis van Christus oorkom die twee groot hindernisse vir die verheerliking van God, naamlik God se geregtigheid ('n objektiewe, eksterne hindernis) en die mens se sondige trots ('n subjektiewe interne hindernis).

Die *gawe* van die prediking is die krag van die Heilige Gees. Geesvervulde prediking is Skriftuurlike prediking (hier neig die skrywer tot fundamentalisme) deur die krag van die Heilige Gees.

Die skrywer pleit vir 'n diepe erns in die prediking.

Teologies-krities sou 'n mens inderdaad die kunsmatige trinitariese verdeling as verskraling kon aantoon, maar die bedoeling van die skrywer werk versagting mee.

In die tweede deel van sy boek gebruik die skrywer riglyne van Edwards om aan te toon op welke wyse die oppermagtigheid van God in die prediking gehandhaaf kan word. Vir Edwards is teologie doksologie. God is waarlik God met onbeperkte mag, kennis en heiligheid. Hy wil verheerlik word en ons plig en ons voorreg is om ons te verheug in die verheerliking van God. "Delight in the glory of God includes, for example, hatred for sin, fear for displeasing God, hope in the promises of God, contentment in the fellowship of God, desire for the final revelation of the Son of God, exultation in the redemption he accomplished, grief and contrition for failures of love, gratitude for undeserved benefits, zeal for the purposes of God, and hunger for righteousness".

Kragtige prediking moet "heilige emosies" opwek in die sin van bogenoemde. Dit moet die verstand verhelder in die sin van 'n sterk oortuiging vir die waarheid van die Christelike geloof. Kragtige prediking is Skrifprediking in die sin van voortdurende klem op die teks as sodanig. Dit maak gebruik van beelde en vergelykings, dreigemente en waarskuwings en pleit vir reaksie en bekering. Kragtige prediking sny soos 'n chirurg deur tot in die diepste dieptes van die mens se wese om die kanker uit te sny. Om kragtig te kan preek moet die prediker in gebed vashou aan die Heilige Gees en sagmoedig van hart wees. Kragtige prediking moet die indruk wek dat iets groots op die spel is. Aldus die skrywer op voetspoor van Edwards.

Bogenoemde is 'n opsomming van die inhoud van die boek. Die opperheerskappy van God en sy verheerliking in die prediking is inderdaad nie onderhandelbaar nie. Ons mense honger en dors steeds daarna. Alle prediking moet inderdaad uitloop op die verheerliking van die Drie-enige God. Ons tyd roep om 'n herwaardering vir die doksologie. Die wyse waarop die skrywer hierdie saak aan die orde stel, maak die boekie beslis die moeite werd vir alle belangstellendes in die prediking. Die opwekkingsprediking met sy klem op innerlike vroomheid het vandag nog sekerlik veel vir die prediking te sê - veral ten opsigte van die doksologie. Dit is egter beslis nodig om prakties-teologies nuut te dink oor die opperheerskappy van God en sy verheerliking in die prediking deur die gemeente, maar dan sonder om te verval in fundamentalisme en antropologies te bly vassteek by die sondeval.

J C Lemmer

D E Demary, *Introduction to homiletics*, Baker Book House, Michigan 1990, 2de uitgawe, 215pp. Prys onbekend.

Die boek bestaan uit drie afdelings: die prediker, die preek, die preekgebeure. Al drie die sake is vir die preekproses van groot waarde. Demary maak lesenswaardige opmerkinge oor die aspekte van die preek. Die boek is besonder vlot geskryf. Dit is op die preekpraktyk toegespits. In die opsig is dit aanvullend tot teologies gerigte homiletiese werke. Ek het die indruk dat 'n gesoute prediker aan die woord is. Daarom kan sy wenke en ervarings ernstig opgeneem word. Ek beveel die boek graag aan.

C J A Vos

H J C Pieterse, *Gemeente en prediking*, NGKB, Halfweghuis 1991, 160pp. Prys R61-00.

H J C Pieterse het met 'n belangwekkende proefskrif oor *Skrifverstaan en prediking* (1977) gepromoveer. Daardeur het hy die koers van sy eie homiletiese ontwikkeling aangedui. Die proefskrifteks was soos 'n perske wat in stroop gedoop is. Dit het lê en wag om weer geproe te word. Dit het dan ook met Pieterse se proe(f)skrif gebeur. Na 'n hermeneutiese ekskursie word sy kommunikasieteorie in *Verwoording en prediking* (1986) uitgewerk. En onlangs het sy glansende *Gemeente en prediking* waarin sy gemeenteteorie ontwikkel is, verskyn. In al drie die fases betuig Pieterse hom as 'n denkende en gesoute teoloog.

H J C Pieterse se eie spelstyl kom in sy werke duidelik aan die lig. Dit kan ook nie anders nie. "Die mens is van nature, in sy natuurstoestand, nou eenmaal gebonde aan 'n perspektief: sy eie een kykie op die wêreld. Hy is 'n man met 'n flits, wat nooit die hele donkerte rondom hom kan sien nie - telkens net 'n smal baan, helderder hoe nader aan homself, vaer na verder agter toe, en afgesluit deur die omringende donker agter en óm alles" (Van Wyk Louw). Pieterse het nie die pretensie om alles oor alles in die homiletiek te weet en te vertel nie. Sy aandeel in die ontwikkeling van die homiletiek lê in sy beskeidenheid om ook speelruimte vir ander spelers te maak. In die saamspeel lê die triomf vir die homiletiek. Met die oog hierop is die werk van Pieterse baanbrekerswerk. In dié werk breek hy dwarswalle sodat die water sing-sing sy eie onverwagte pad kan loop.

In *Gemeente en prediking* vestig Pieterse die aandag op die plek en funksie van die hoorder in die homiletiese proses. Die prediker moet "die ruwe rasende woordeskaf" van God "onvervals" oorvertel. Dit gaan vir Pieterse in die boek daarom dat ons God se swye in sy liefde moet kan hoor (T T Cloete).

Pieterse ontwerp 'n knap kommunikasienetwerk. Hy kies vir 'n dialogiese kommunikasieteorie. Oor dié keuse kan hy verwag dat praktiese teoloë in gesprek met hom sal tree. Vir sy ontwerp het Pieterse by Sokrates, Plato, Augustinus en Sören Kierkegaard gaan kers opsteek. Twintigste eeuse denkers soos Martin Buber, Karl Jaspers, H-G Gadamer, Jürgen Habermas en Marthinus van Schoor het vermoënd op sy denke ingewerk. Na die eeuelange gesprekke met die meesters het

hy sy eie teorie en praktyk ontwikkel. In sy konklusie ten opsigte van die dialogiese kommunikasieproses blyk Habermas se invloed die duidelikste (p.20). Na my mening behoort die funksie van oorreding in teksstrategieë duideliker aan die bod te kom. Hoewel die kommunikasieproses op gelyke voet en in vryheid teksoorreding uitsluit, bly dit 'n oogmerk van die preek om die hoorder tot die aanvaarding van die boodskap te oorreed. Met die oog hierop moet die werking van teksstrategieë soos teksorganisasie en -kommunikasie nagespeur word. Pieterse kan die praktiese teologie 'n diens bewys deur van die oorredingsstrategieë op die tafel te plaas.

In die Suid-Afrikaanse konteks is H J C Pieterse die brandwag van empiriese ondersoeke in diens van die homiletiek. Nie alleen het hy van meet af voorbrand gedoen vir dié wyse van navorsing nie, maar hy het self die homiletiese wêreld daarmee aan die brand gestee. Die teologiese teorie wat Pieterse ontwerp het, is dat die prediking 'n ontmoeting met Jesus Christus bewerk en verandering in mense se lewens tot stand bring. Hy het die teorie empiries ondersoek. In die proses het hy gebruik gemaak van beproefde metodes en tegniese van empiriese ondersoeke. Sy konklusie is dat die Bybelse metafoor van die liggaam van Christus opwindende kommunikatiewe moontlikhede vir die preekgebeure bied. Hiermee kan nie fout gevind word nie, maar dit is nog té min gesê. Anders as wat tans in die praktiese-teologiese wêreld nogal voorkom, verwar Pieterse nie die liggaam van Christus metafoor met 'n model nie. In die lig hiervan vind ek dit tog jammer dat hy in sy model nie meer ruimte aan byvoorbeeld die herder-kudde metafoor gee nie. Metafore is soos plofstof. Dit kan grondverskuiwings in denke en siening meebring. Maar voordat dit gebeur moet modelle van genoeg plofstof (metafore) voorsien word. Daar moet gewaak word teen 'n modeneiging om modelle te skep wat eensydig net uit sekere metafore put.

In 'n pakkende verkenning word die samelewing waarbinne die gemeente bestaan, geskets. Die skrywer toon duidelik en met reg aan dat die gemeente se gesig nie tydloos en rimpelvry is nie.

In die derde afdeling kom die hermeneutiek van die hoorder aan die bod. Die konteks van die hoorgebeure, die hoordersverwagtinge en die hoorproses as kreatiewe gebeure word indringend ontleed.

Die boek word afgesluit met 'n besinnende verkenning van 'n praktykteorie en die kontoere van 'n homiletiek. Op die laaste bladsye word daar gedank en gedroom - gedank vir dit wat homileties versamel is en gedroom oor die homiletiese môre. Die boek is 'n moet vir elke prediker se boekrak.

C J A Vos

D Smith, *Integrative therapy. A comprehensive approach to the methods and principles of counselling and psychotherapy*, Baker Book House, Grand Rapids 1990, 242pp. Prys onbekend.

Die basiese uitgangspunt van hierdie werk is volgens die skrywer dat "no single theory encompasses the complete truth about human personality and therapeutic change. Rather, a truly comprehensive approach to counselling and psychotherapy

lies in the integration of biblical principles and elements derived from a wide variety of theories and methods of psychotherapy".

Die "Integrative Therapy" soos aangebied deur Darrell Smith bied baie moontlikhede vir die pastoraat. Dit is veral verblydend dat die skrywer hom nie net bepaal by die seleksie van 'n aantal bruikbare *tegnieke* met die oog op gespreksvaardigheid nie, maar dat hy hom eers besig hou met die grondvrae. 'n Groot deel van die boek bestaan uit die formulering van basiese konsepte oor die mens en oor 'n wêreldbeskouing. Hy vind sy uitgangspunt in die Judees-Christelike wêreldbeskouing. Hierdie beskouing word deeglik afgegrens teen ander beskouings soos die ateïsme, agnostisisme en die deïsme. Teologies kan mens met Smith saamgaan. Hy probeer fundamenteel werk en so 'n goeie teologiese basis lê vir sy "Integrative Therapy" sonder om regtig in die slagat van die fundamentalisme of biblisisme te verval.

Soos wat hy oor wêreldbeskouing fundamentele riglyne gee, gee hy dit ook wat betref persoonsbeskouing (antropologie). Hoewel hy hier 'n holistiese benadering voorstaan ("Thus, personality is the person *being* and *becoming* himself or herself holistically and uniquely in day-to-day experiences"), verval hy tog ongelukkig in 'n fragmentariese benadering wanneer hy die mens uitmekaar trek in byvoorbeeld 'n fisiese, geestelike en psigiese kompartement.

In sy derde deel (Process and Procedures of Integrative Therapy), kom die groot waarde, maar ook die nadeel van hierdie benadering duidelik na vore. Die waarde is dat daar letterlik van elke moontlike benadering in psigoterapie kennis geneem word met die gedagte om op 'n eklektiese wyse by elkeen te neem wat goed is. Hierdie afdeling is dus byna soos 'n ensiklopedie van alle moontlike benaderings en metodes wat tot die berader se beskikking is. Aan die ander kant word daar so bolangs van die verskillende modelle kennis geneem dat dit nie werklik in 'n eenheidsbenadering geïntegreer word nie. Dan wonder 'n mens of die persoon wat volgens één model probeer werk en hom daarvan regtig 'n meester maak, nie uiteindelik meer effektief is nie. Wat die "Integrative Therapy" ons egter wel leer is dat geen metode volmaak is nie en dat iemand wat graag ander mense wil help inderdaad van alles moet kennis neem. Hierin is hierdie boek baie waardevol.

Hy sluit sy boek af met 'n aantal bylaes wat waardevol is. Eerstens behandel hy 'n aantal etiese beginsels vir sielkundiges, wat net so goed op alle beraders en predikante van toepassing is. Daarna gee hy sy Pre-Therapy Questionnaire (PTQ) wat 'n vorm is wat persone vooraf moet voltooi. Daaruit behoort die berader werklik waardevolle inligting te bekom, maar die probleem is dat dit byna 20 bladsye lank is en dat so 'n magdom inligting van die kliënt gevra word dat dit eintlik onverwerkbaar is en dat die kliënt maklik kan voel dat sy tyd gemors word. Hierdie lang vraelys kan egter verkort word of dele daarvan kan sinvol gebruik word. Dan is daar ook nog 'n voorbeeld van 'n skriftelike kontraksluiting wat gebruik kan word by aanvang van beraad en in die laaste plek is daar ook nog sy "Twelve steps to wholeness" wat in 'n mate aansluit by die 12 stappe van Alkoholiste Anoniem. Hierin kom hy terug by sy basiese uitgangspunte wat aan die begin van die boek gestel is.

Vir predikante is "Integrative Therapy" 'n waardevolle benadering omdat dit 'n sleutel is tot die sinvolle gebruik van 'n hele reeks terapeutiese modelle. Die boek word van harte aanbeveel.

J C Müller

D G Benner, *Healing emotional wounds*, Baker Book House, Grand Rapids 1990, 137pp. Prys onbekend.

Met hierdie boek lei die skrywer ons in die wêreld van emosionele pyn in. 'n Wêreld waaroor nie maklik gepraat word nie, wat meestal op die onbewustelike vlak ervaar word, maar wat ons lewens wesenlik beïnvloed.

Met emosionele pyn word verwys na daardie seerplekke diep binne wat ons nie verdien het nie. Gebeurtenisse wat op die bewustelike vlak lankal vergete is, maar wat steeds 'n nawerking in ons funksionering het. Emosionele pyn het gewoonlik 'n lang geskiedenis. Dit gaan selfs sover terug as ons voorgeboortelike bestaan. Gevoelens van pyn kom dikwels vreemd, onverstaanbaar en irrasioneel voor. Dit is egter nie irrasioneel nie, dit is eerder nie-rasioneel. Dit is slegs 'n "feeling memory". "...these feeling memories are usually both very disturbing and very difficult to handle. When they come into our consciousness they often seem to sweep over us with a primitive rage and fury". Daarom is dit so belangrik om te probeer om iets meer hiervan te verstaan en te besin oor die sinvolle hantering van emosionele pyn. Dit is waaroor die boek gaan.

Die oplossing wat in die tweede deel aangebied word is drieledig: "Re-experiencing the pain", "re-interpreting the hurt" en "releasing the anger". Sy benadering is sielkundig suiwer en teologies gesond. Pyn kan nie en mag nie vermy word nie. "No Pain/No Gain" (67). Nie die vermyding van pyn en pynlike gedagtes nie, maar die deurlewing en herlewing daarvan bring genesing. Die swaar klem op vergifnis en die helende uitwerking daarvan is 'n winspunt.

Die een punt van kritiek is myns insiens die feit dat die problematiek van emosionele pyn slegs intrapsigies bekyk word. Emosionele pyn is ten diepste 'n verhoudingsaak en daarom behoort daar vir die hantering en oplossing ook meer klem te val op die sistemiese perspektief. Soos wat 'n mens wonde opdoen binne 'n bepaalde sisteem, so kan wonde ook slegs genees binne die helende ruimte van 'n sisteem. Hierdie insigte bly ongelukkig onontgin in die boek.

Vir predikante en ander wat dikwels vir mense moet help om emosionele pyn te oorwin, is hierdie 'n baie insiggewende en waardevolle boek.

J C Müller

J O Balswick & J J K Morland, *Social problems. A Christian understanding and response*, Baker Book House, Grand Rapids 1990, 357pp. Prys onbekend.

Die boek word in drie dele verdeel. Deel een is 'n konseptualisering en teologiese plasing. Die konsep "sosiale probleem" word gedefinieer, die aard van 'n sosiologiese analise word verduidelik en belangrike teologiese uitgangspunte vir die beoordeling van sosiale probleme word aangebied.

In deel twee word 14 spesifieke probleme in diepte geanaliseer:

Crime and juvenile delinquency
Racial discrimination and prejudice
Alienation and the crisis of modernity
Redefinition of gender roles
Family instability
Alcoholism and problem drinking
The use of illegal drugs
Environmental quality
Poverty in the United States
Poverty and world hunger
Maintaining peace in a nuclear age

In die derde deel word weë aangedui vir Christelike sosiale betrokkenheid en verandering.

Die skrywers het 'n gesonde teologiese benadering. Hulle verval nie in biblisme nie, maar slaag tog daarin om 'n Bybelsgefundeerde teologie in verband met sosiale sake te formuleer. Rondom die begrippe *verbond*, *genade*, *bekragtiging* en *intimiteit* word die hele Bybelse teologie van die vertikale dimensie af na die horisontale deurgetrek. Aan die hand van hierdie basiese vertrekpunte word gepleit vir verbondsliefde in die gesin, koinonia in die primêre groepe, buurmanskap in die omgewing en shalom in die samelewing.

Die behandeling van die spesifieke probleme (hierbo genoem) is baie waardevol. Hoewel die Amerikaanse situasie die invalshoek is, is daar tog ook heelwat raakpunte met ons situasie. Veral die probleem van rassediskriminasie, alkoholisme, gesinsverbrotting en armoede is hier net so aktueel as daar. Elkeen van hierdie probleme word telkens op 'n indringende wyse bespreek en hoewel die probleemarea nie uitgeput word nie, bied die hoofstukke goeie inleidende leesstof. In elk geval genoeg om 'n mens onder die indruk te bring van die kompleksiteit van sosiale probleme.

Waardering moet uitgespreek word vir die laaste hoofstuk waarin die skrywers poog om die maniere waarop Christene en kerke by sosiale sake betrokke raak, te evalueer en koers aan te dui. Al die moontlikhede, soos dit ook in ons land bekend is, word bespreek. Daar is die wat glo dat slegs persoonlike evangelisasie en die lei van mense na 'n beslissing vir Jesus, nodig is. Dan is daar die ander wat slegs verandering in onderdrukkende strukture voorstaan. Tussen hierdie twee pole is daar nog 'n hele verskeidenheid van benaderingswyses. Daarteenoor propageer die skrywers 'n holistiese benadering waarin daar vir 'n verskeidenheid van metodes plek is. Hulle betoog dat dit juis onbybels is om slegs een van die benaderingswyses as Bybels te probeer voorhou. Wanneer een groep of kerk spesialiseer in een benaderingswyse, moet hulle erkenning gee aan ander wat weer op ander maniere werk en moet hulle besef dat ons mekaar almal nodig het. So 'n benadering behoort ons te help tot groter begrip en toleransie vir mekaar.

Die boek het iets te sê vir ons Suid-Afrikaanse situasie en word sterk aanbeveel.

J C Müller

W Steele, *On the way: a practical theology of Christian formation*, Baker Book House, Grand Rapids, 1990, 202pp. Prys onbekend.

Die begrip "Christian formation" is in ons tradisie onbekend, maar dit gaan oor twee baie bekende sake: "becoming a Christian" en "maturing in the life of Christian faith". Mens sou ook die woord "spiritualiteit" kon gebruik om te probeer verduidelik waaroor die inhoud van die boek gaan. Hierdie tema word in hierdie uiters lesenswaardige boek, vanuit 'n prakties-teologiese hoek bestudeer.

Die inhoud word in vier hoofdele uiteengesit. Eerstens word die teologie van "Christian formation" behandel. Dit word gedoen aan die hand van die beklemtonings soos ons dit kry in die Evangelies, die Briewe van Paulus en die Algemene Briewe. In die tweede deel word dieselfde saak vanuit die perspektief van die psigologie bekyk. Hier behandel hy die psigo-analitiese, behavioristiese en die humanistiese rigtings. Hy staan egter veral stil by die ontwikkelingsielkunde en vind dit met die oog op die formasie van die Christelike lewe, die mees waardevolle. In die derde hoofdeel wend hy 'n geslaagde poging aan om die insigte van die vorige twee dele (teologie en psigologie) tot 'n eenheid te integreer. So kom hy tot 'n aantal prinsipes vir die vorming van die Christelike lewe. In die vierde hoofdeel sluit hy aan by Erikson se teorieë oor menslike ontwikkeling en hy maak dit van toepassing op die groei en ontwikkeling van die gelowige.

Ek het baie groot waardering vir hierdie boek, nie alleen omdat dit lekker lees nie, maar veral omdat die skrywer daarin slaag om insigte van die psigologie en die teologie tot een teorie te integreer. Sy teologiese ontwerp is grondig, maar nie fundamentalisties nie. Net so is sy behandeling van die sielkundige teorieë deeglik en ewewigtig. Hy slaag daarin om ingewikkelde begrippe op 'n baie bevatlike wyse te verduidelik. 'n Goeie voorbeeld is die manier waarop hy oor Christelike vryheid skryf: "We are created for freedom, but we are created. This implies that our freedom is limited to particular purposes. We are indeed free to choose things contrary to God's desires and our best interests; therefore freedom is real. But our choices are limited by the nature of reality and our individual circumstances; therefore, determinism is also real"(20).

Sy heel laaste hoofstuk "Education for Christian Formation" is 'n baie waardevolle gedeelte vir almal wat ander moet leer en lei na Christelike volwassenheid. "Our goal is to assist people in their attempt to make sense out of their lives in the light of the gospel. It is a task that is greater than merely telling about Jesus; it is supporting people in their attempts to come to know Jesus. The task is to "awake in the people of God a thirst for holiness"(176). Dit beskryf sy hele benadering. Hy is nie ingestel op tegnieke waardeur mense gemanipuleer word nie, maar eerder op gesindhede en verhoudings sodat die leermeester 'n fasiliteerder word.

Vir teologiese studente, vir predikante en vir elkeen wat graag meer wil verstaan van die dinamiek van Christelike geloofsontwikkeling, is hierdie boek 'n verpligting. Dit word baie sterk aanbeveel.

J C Müller

C Vos, J Müller (reds), *God, mens en wêreld. Mens en Omgewing*, Orion, Halfway House 1991, 244pp. Prys onbekend.

Die verhouding van die mens tot die wêreld staan in direkte verband tot ons verhouding met God. Dit kom duidelik en helder na vore in hierdie "fotogalery" saamgestel deur Cas Vos en Julian Müller. Elke "fotograaf" neem met 'n "telefotolens" 'n "nabyskoot" van die teks sodat die leser/kyker 'n diep insig kan kry van die wêreld van God en die mens. Elke "afgeneemde" teksgedeelte spreek nie alleen van "fotogeniese" gehalte nie, maar ook deeglike goeie fotografie en goeie fokus. Die leser/prediker kan nou soos 'n skoolkindjie alleen maar elke foto "inkleur" vir sy eie gemeente.

In die "fotogalery" tref ons 'n wye verskeidenheid van foto's aan. 'n Foto van die ewige lewe van naby geskied in die lewe van elke dag (p 62-69); 'n foto van kinders en suigeling wat God se lof besing (p 102); 'n foto waar God heers oor die natuur (p 146) en waar Hy vir almal sorg (p 146). Die foto's laat 'n mens inderdaad weer nadink oor die gelowige en sy omgewing (p 257). Dit lei tot 'n stukkie omgewingsleer (p 174). Hierdie "foto-album" is 'n moet vir elke studeerkamer. Dit is 'n noodsaaklikheid vir elke prediker en belangrik binne die kerklike jaar. Hierdie bundel beklemtoon opnuut die kollektiewe verantwoordelikheid van die mens teenoor die natuur en omgewing. Die bundel pleit vir 'n ander "kyk" na die aarde wat God gemaak het. "Verlig deur die liefde van God en met Goddelike deernis" moet elke mens rondom hom kyk. Die mens het alreeds (p 36) en kan nog 'n groter invloed uitoefen op die weer én klimaat én omgewing. Dit plaas die mens sentraal in die omgewing en nie teenoor die omgewing nie. Die preke beklemtoon deurgaans die mens se groot verantwoordelikheid teenoor die omgewing. Wie hierdeur preek sal die panoramiese realiteit van 'n toekoms in Christus opnuut besef en sy houding teenoor homself en sy omgewing herontdek. Hierdie "foto-album" is 'n diens aan die kerk en sal tot seën van die kerk wees. Wie hierdeur "blaai" sal nuwe perspektiewe en insigte en wêreld ontdek wat homself tot "fotografie" of dan "foto-ontwikkeling" sal aanmoedig.

H S Breytenbach

S Fowler, *A Christian voice among students and scholars*, Instituut vir Reformatoriese Studies (F2 51) Potchefstroom 1991, 229pp. Prys R25-00.

Dr Fowler is 'n opvoedkundige en dosent/raadgewer van Melbourne, Australië, en baie betrokke by die internasionale beweging vir Christelike Opvoeding. Hy het klaarblyklik 'n goeie verhouding met die Instituut vir Reformatoriese Studies (IRS) van Potchefstroom, want dit is nou reeds die sewende volume geskryfte wat die IRS van hom publiseer.

Dit is stewige en behoudende leesstof, maar nie akademies in die eintlike sin van die woord nie. Hy sê self dat hierdie verskeidenheid van sake wat hy aanroer eintlik almal gaan oor die betekenis van die christelike geloof in die onderskeie verhoudings binne die samelewing. Hy speel in op die ongelukkige feit dat diepersoonlike toewyding dikwels gepaard gaan met 'n onderwaardering van die breë

betekenis van die evangelie vir die samelewing. Aan die ander kant word ook meer-male gevind dat die sosiale yweraar die persoonlike piëteit afmaak as wêreld-ontvlugting. Die skrywer is volkome oortuig daarvan dat daar geen sodanige dualisme mag bestaan nie: persoonlike geestelike toewyding behoort gepaard te gaan met 'n inset vir die verbetering van die gehalte van die samelewing. Geen eensydigheid laat reg geskied aan die evangelie nie.

Die boek is in drie dele verdeel: (1) Perspektiewe op onself en die wêreld; (2) Teologie, filosofie, en geloof in vandag se wêreld; en (3) Die Christen as 'n student aan die moderne Universiteit. In die proses word 'n wye terrein gedek. Soos reeds gesê, dit is lesenswaardig.

J J Kritzinger

M S Horton, *The shaping of modern American evangelicalism*. Baker Book House, Grand Rapids 1991, 198pp.

"Made in America" is 'n boek wat kritiese vrae vra rondom die leerstellings van kerke, die waarheid daarvan en die interpretasie daarvan. Die skrywer skets die oorsprong en agtergrond van godsdiens in Amerika en haal dogmas uit die verlede wat invloedryk was in die ontwikkeling van godsdienste in Amerika aan. Hy wys daarop dat die inhoud van Christenskap eers goed getoets moet word aan die leer van die Bybel voordat summier aanvaar word dat dit Christelik is.

Horton bestudeer die fases van herlewings in Amerika en gee 'n kritiese uiteensetting van gebeure wat daartoe aanleiding gegee het, sowel as die uitwerking wat dit op die mense gehad het. Hy kritiseer die mens-gesentreerde boodskappe omdat dit in 'n soort onryp piëtistiese pragmatisme ontwikkel het. Hy spreek hom sterk uit teen die "super-kerke" met hul oppervlakkige leerstellings. Hy beskuldig baie evangeliste vir die verwarring wat daar bestaan rondom wat Christendom en 'n Christen eintlik is. Daardie evangeliste het soveel klem gelê op nog 'n siel wat hulle red dat die evangelie nog 'n stap verder weg van 'n God-gesentreerde evangelie word. Bekering is die resultaat van die Woord en Gees en nie van menslike manipulasie nie. Sonder die Woord is die mense slegs verbruikers en nie dissipels nie. Die kruis word misbruik deur pornograwe, punks, moordenaars ensovoorts - dit word 'n populêre simbool, maar hulle kom nie by die Christus van die kruis uit nie. Horton vra dat die predikers nie die evangelie as 'n produk aan mense moet verkoop nie, maar 'n Redder aan 'n sondaar moet voorstel. Hy sê die "superkerke" gaan in 'n "warehouse" verander want hul liggies gaan uitbrand.

Horton gee aandag aan die wyses waarop evangeliste toegegee het aan Lucifer se kragtige illusies van hedonisme, narcissisme en materialisme. Dit gaan vir baie oor hul eie rykdom en geluk in plaas van God se geluk en eer. Die gevolg in Amerika is dat die voorspoeds-evangeliste groter invloed as enige ander het. Hulle verkondig stellings soos: "The Christians should be the wealthiest people on earth".

Die statistieke wat Horton aanhaal van dwaallings en die invloed daarvan laat elke Christen-leser ondersoek instel na sy eie omstandighede en verhouding met Christus. Horton rig 'n oproep aan geestelikes en predikers om te vernuwe in nederigheid, Bybelse geloof en piëteit. Horton deel Calvyn se frustrasie dat

predikers die kansel selde bestyg om te leer en net 'n paar uitdrukkings oordra vanuit die Woord van God. Humanisme het nie die Skrif as basis van die waarheid gebruik nie. God praat deur die Skrif en wanneer die waarheid gedefinieer word in terme soos "The Lord spoke to my heart ...", verloor die objektiewe outoriteit van die Skrif sy belangrikheid.

Horton skryf dat Amerika uitgetorring voel en skree vir 'n balans. Die gemeenskap soek 'n kerk met 'n Bybelse siening sodat hulle die gemeenskap van gelowiges kan ervaar met Bybelse waarhede.

Darryl G Hart, direkteur van die Institute for the study of American Evangelicals, beveel *Made in America* aan vir almal wat omgee vir evangeliese Christelikheid omdat hy sê dat die skets van kontemporêre evangelisasie wat Horton in dié boek verf, lastig is, onvleiend is, maar die moeite werd is. *Made in America* vra te veel belangrike vrae om geïgnoreer te word. Dié boek word met vrymoedigheid aanbeveel, want dit verbreed die leser se denke oor godsdiens in Amerika, maar ook in die breër geheel, want duidelike waarskuwings word gerig wat ook vir Suid-Afrika geld.

H S Breytenbach

A N Hendriks, *Tot alle rijkdom van een volledig inzicht*, Uitgeverij Van den Berg, Kampen 1991, 157pp. Prys 26.50 gulden.

Die meditatiewe studie oor gedeeltes uit die Nuwe Testament het nie die pretensie om 'n wetenskaplike produk te wees nie. En tog lê besinning en navorsing die meditasies ten grondslag. 'n Voorwaarde vir 'n geslaagde meditasie is dat dit vars en nuut aangebied moet word. Die doppe moet vooraf afgeskil word. Hierin slaag Hendriks uitnemend. Hier en daar kan kritiek teen sy belofte-ervulling skema van die Ou en Nuwe Testament gelewer word, maar dit is net maar effentjies. Die meditasies kan die leser verder laat nadink en inspireer tot preekmaak. Ek beveel die boek graag aan.

C J A Vos